

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри фізичної реабілітації і спорту Західноукраїнського національного університету Гаха Романа Васильовича на дисертацію Скалозуба Андрія Володимировича «Тильт як лімітуючий фактор результативності в кіберспорті», поданої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність теми дисертації. Упродовж останніх років кіберспорт утвердився як самостійний напрям спортивної діяльності, для якого характерні власна система організації змагань, спеціалізована підготовка спортсменів та розвинені механізми комерціалізації. Його інтенсивний розвиток актуалізує потребу в осмисленні можливостей застосування та адаптації психолого-педагогічних засобів відповідно до особливостей змагальної діяльності у цифровому середовищі. Кіберспортивне змагання передбачає значне й тривале когнітивне навантаження, необхідність оперативного опрацювання інформації та прийняття рішень в умовах дефіциту часу, постійний контроль власних дій і водночас залежність результату від швидкості та точності реагування. Поєднання цих вимог із високою значущістю результату та його публічною оцінкою підвищує ймовірність порушення психоемоційної саморегуляції спортсмена, одним із специфічних проявів якого в кіберспортивній практиці є стан, що позначається поняттям «ТИЛЬТ».

Попри усталене використання поняття тильту в професійному кіберспортивному середовищі та визнання його практиками суттєвим чинником зниження стабільності й результативності змагальної діяльності, у вітчизняному науковому дискурсі теорії і методики фізичного виховання та спорту зазначений феномен ще не набув належного теоретико-методологічного та емпіричного осмислення. Наявні наукові напрацювання не

забезпечують цілісного розкриття його психологічної природи, структурно-динамічних характеристик і закономірностей виникнення та перебігу в умовах кіберспортивного змагання. Недостатньо дослідженими залишаються особливості прояву тильту залежно від віку спортсменів і специфіки кіберспортивної дисципліни, його взаємозв'язки з індивідуально-психологічними властивостями, механізмами емоційної та поведінкової саморегуляції, а також чинниками, що визначають стійкість спортсмена до дестабілізувального впливу змагального напруження. Отже, дослідження передумов виникнення, психологічних механізмів, структурних характеристик і закономірностей прояву тильту, поєднане з розробленням та обґрунтуванням стратегії його попередження, становить самостійне й актуальне наукове завдання. Його розв'язання дає змогу поглибити наукові уявлення про психічну регуляцію змагальної діяльності в умовах цифрового середовища та конкретизувати психологічні механізми забезпечення її стійкості й результативності. Практична спрямованість дослідження, водночас, відповідає потребам удосконалення системи підготовки кіберспортсменів і команд шляхом цілеспрямованого формування здатності до збереження емоційної рівноваги, когнітивного контролю та продуктивної поведінкової регуляції в напружених змагальних ситуаціях.

Таким чином, тема дисертації є актуальною для теорії і практики фізичного виховання і спорту, а її розроблення має як теоретичне, так і виражене прикладне значення для системи психологічного супроводу підготовки кіберспортсменів.

Мета роботи полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні передумов, чинників та проявів тильту в кіберспорті з урахуванням специфіки жанрів, рівня кваліфікації та індивідуально-психологічних особливостей спортсменів та на цій основі розробці моделі стратегії його попередження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертацію виконано відповідно до теми плану науково-дослідної роботи

Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр 1.7 «Теоретико-методологічні засади розвитку кіберспорту та інтелектуальних видів спорту» (№ державної реєстрації 0121U108211).

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів. Основні положення наукової новизни підтверджуються змістом та результатами проведеного дослідження. Уперше в теорії і методиці кіберспорту обґрунтовано структурно-функціональну модель тильту як циклічного багаторівневого процесу психоемоційної дисрегуляції змагальної діяльності кіберспортсмена, що охоплює рівні передумов, механізмів активації, власне дезрегуляції та її наслідків. На основі кластерного і факторного аналізів емпіричних даних уперше виокремлено структуру проявів тильту у вигляді трьох компонентів – емоційно-поведінкового, когнітивно-пасивного та інтрапсихічного, з визначенням провідної ролі когнітивно-психологічного чинника.

Науково вагомим є систематизоване уявлення про передумови тильту як взаємопов'язану модель ризику, що об'єднує психоемоційні, організаційні та соціально-комунікативні чинники, а також установлена жанрова диференціація проявів тильту, зокрема переважання когнітивно-пасивного й інтрапсихічного профілю в дисциплінах жанру МОБА і емоційно-поведінкового профілю в командних FPS-дисциплінах.

Автором уперше визначено систему індивідуально-психологічних, середовищних та ігрових детермінант тильту з установленням провідної ролі емоційної стійкості, характерологічних властивостей та локусу контролю. Крім того, розроблено та обґрунтовано модель стратегії попередження і мінімізації тильту, що поєднує принципи профілактики, восьмиетапний алгоритм управління та рівні індивідуального, командного і тренувально-організаційного впливу.

Одержані результати також суттєво доповнюють наукові розвідки стосовно механізмів впливу тильту на когнітивну регуляцію, якості прийняття рішень та командну взаємодію, що деталізує роль емоційної регуляції у

забезпеченні стабільності змагальної діяльності та вдосконалюють науково-методичні підходи до забезпечення психоемоційної стабільності кіберспортсменів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання отриманих даних тренерами, спортивними психологами й керівництвом кіберспортивних команд для підвищення стабільності змагальної результативності гравців. Диференційовані за жанром, кваліфікацією та індивідуально-психологічними особливостями стратегії попередження й мінімізації тильту можуть бути покладені в основу індивідуальних програм психологічної підготовки, а систематизовані передумови і чинники тильту дають змогу заздалегідь виявляти групи ризику серед спортсменів.

Розроблений автором алгоритм дій кіберспортсмена в стані тильту є практичним інструментом оперативної психологічної саморегуляції безпосередньо в змагальних умовах. Результати дослідження впроваджено в освітній процес кафедри кіберспорту та інформаційних технологій Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисциплін «Кіберспорт» та «Система підготовки та змагань в кіберспорті», а також апробовано і впроваджено в практичну діяльність ГО ВО «Федерація кіберспорту України», що підтверджено відповідними актами впровадження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і практичні рекомендації дисертації узгоджуються з метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та повновагомо підкріплені емпіричним матеріалом. Дослідження виконувалося протягом 2022-2026 рр й охопило спостереження та відеоаналіз 312 змагальних ігрових сесій, обробку 148 аудіофрагментів командної комунікації, анкетування 26 респондентів і експертну оцінку 26 фахівців галузі.

Для обробки емпіричних даних застосовано адекватний поставленим завданням комплекс методів математичної статистики, зокрема метод експертних оцінок із розрахунком коефіцієнта конкордації Кендалла (W) та перевіркою його значущості за критерієм χ^2 Пірсона; ієрархічний агломеративний кластерний аналіз методом Варда з подальшою перевіркою стабільності кластерів методом k-медіан і 10-кратною крос-валідацією; непараметричний критерій Фрідмана для порівняння пов'язаних вибірок; коефіцієнт рангової кореляції Спірмена для аналізу взаємозв'язків між передумовами тильту; факторний аналіз для виявлення латентних компонентів досліджуваного явища.

Використаний методичний апарат в цілому відповідає меті й завданням роботи, а достатній обсяг емпіричного матеріалу і послідовність його статистичної обробки забезпечують прийнятний рівень достовірності отриманих наукових положень.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація викладена на 246 сторінках комп'ютерного набору державною мовою, з яких 179 сторінок становить основний текст. Структура роботи включає анотацію, перелік публікацій здобувача, зміст, перелік умовних позначень і скорочень, вступ, п'ять розділів із висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел і 9 додатків. Робота ілюстрована 23 таблицями і 26 рисунками; список використаних джерел налічує 196 найменувань, серед яких 145 – іноземними мовами.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено її зв'язок з науковою тематикою кафедри, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію результатів та їх впровадження в практику.

Перший розділ «Сучасні погляди на причини та передумови виникнення тильту серед кіберспортсменів» присвячено теоретико-методологічному аналізу проблеми втрати психологічного контролю кіберспортсменами.

А. В. Скалозуб здійснив ґрунтовний критичний огляд наукових дефініцій тильту й тильтування, виокремивши термінологічну неоднозначність цього поняття у науці, та обґрунтовано здійснив порівняльний аналіз з відповідними станами у традиційних інтелектуальних видах спорту. Автором здійснена систематизація ендогенних та екзогенних причин емоційної нестабільності кіберспортсменів і послідовне доведення того, що індивідуальний психоемоційний зрив здатний масштабуватися до рівня команди.

У *другому розділі* «Методи та організація дослідження» подано опис методичного апарату роботи (теоретичний аналіз літератури, спостереження і відеоаналіз змагальної діяльності, опитування, метод експертних оцінок, методи математичної статистики) та організацію дослідження, що охоплює період 2022-2026 рр. Охарактеризовано вибірку дослідження – 26 респондентів опитування (професійні гравці, тренери, коментатори, аналітики, глядачі, фахівці галузі) та 26 експертів, наведено відомості про їхній віковий і гендерний склад та ігровий досвід.

У *третьому розділі* «Передумови, прояви та чинники виникнення тильту серед кіберспортсменів» представлено основні результати емпіричного дослідження. Застосування багатовимірних методів статистичного аналізу уможливило виокремити три симптомокомплекси прояву тильту, встановити два відмінні за характером типи порушення самоконтролю (гіперактиваційний і гальмівний) та з'ясувати провідне значення когнітивної дезрегуляції у зниженні результативності змагальної діяльності. Встановлено також, що одночасна дія кількох стресових чинників посилює вираженість проявів тильту, виявлено відмінності його перебігу залежно від специфіки кіберспортивної дисципліни та обґрунтовано належність спортсменів віком 17-20 років до групи підвищеного ризику його виникнення. Узагальнення одержаних емпіричних результатів стало підґрунтям для побудови авторської структурно-функціональної моделі виникнення тильту, в якій систематизовано його передумови, чинники та основні форми прояву.

У четвертому розділі «Стратегії попередження та мінімізації тильту в кіберспорті» обґрунтовано систему заходів, спрямованих на попередження виникнення та зменшення проявів тильту на особистісному, командному і тренувально-організаційному рівнях. Визначені напрями поєднано в авторській моделі, що передбачає узгоджене застосування профілактичних і коригувальних засобів відповідно до особливостей змагальної діяльності кіберспортсменів. А. В. Скалозубом розроблено циклічний алгоритм попередження та подолання тильту, який охоплює своєчасне виявлення його ранніх ознак, застосування відповідних засобів після виникнення ситуації, здатної спричинити порушення саморегуляції, та подальше коригування обраних способів впливу з урахуванням їх результативності. Запропонований підхід ґрунтується, насамперед, на випереджувальному попередженні тильту, що уможливило змістити акцент із реагування на вже сформований стан на своєчасне усунення або послаблення передумов його виникнення.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здійснено критичне зіставлення одержаних емпіричних даних із положеннями сучасних досліджень тильту, емоційної регуляції та ментальної стійкості у спорті. На цій основі автор уточнює наукове розуміння тильту як багатовимірного процесу, в розвитку якого взаємопов'язані когнітивні, емоційні, поведінкові та соматичні зміни, а його перебіг залежить не лише від індивідуальних властивостей спортсмена, а й від характеру командної взаємодії та організації змагальної діяльності. Проведений аналіз уможливив конкретизувати роль внутрішньоконандних чинників у виникненні тильту, зокрема конфліктів, нечіткого розподілу ролей і відповідальності та неструктурованого аналізу помилок. Окремо розкрито специфіку сприйняття змагального стресу в кіберспорті, коли одна й та сама ситуація може, водночас, оцінюватися спортсменом як виклик і як загроза, що уточнює межі застосування традиційних положень психології спорту в умовах цифрового змагального середовища. Низька узгодженість експертних оцінок щодо провідних чинників тильту та способів його попередження констатувала

відсутність усталених методичних орієнтирів у психологічному супроводі кіберспортсменів.

Загальні висновки логічно узгоджуються з поставленими метою і завданнями дослідження та відображають основні результати роботи.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні наукові результати дисертації висвітлено в 16 публікаціях, з яких 7 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у періодичному науковому виданні України, що індексується в базі даних Scopus (квартиль Q3), 8 публікацій мають апробаційний характер. Кількість, зміст і рівень публікацій відповідають вимогам до публікації результатів дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії та достатньою мірою відображають основний зміст дисертації.

Зауваження та дискусійні питання. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію, вважаємо за потрібне висловити такі зауваження і побажання, які не впливають на її загальну позитивну оцінку:

1. Вибірка опитування є гендерно незбалансованою (25 чоловіків і лише 1 жінка, тобто 96,15 % проти 3,85 %), що фактично унеможливило перенесення отриманих висновків, зокрема щодо вікової та індивідуально-психологічної специфіки тильту, на жіночий кіберспорт, який є частиною змагальної кіберспортивної практики. Цей факт варто було б чіткіше зазначити серед обмежень дослідження.

2. Встановлена автором жанрова специфіка проявів тильту (когнітивно-пасивний та інтрапсихічний профіль у дисциплінах МОБА, емоційно-поведінковий профіль у командних FPS) розкрита переважно на прикладі двох ігрових жанрів, тоді як анкета та експертне оцінювання охоплювали ширший перелік дисциплін (зокрема Fighting, RTS та інші). Звідси, виникає потреба в уточненні: наскільки розроблена комплексна модель стратегії попередження тильту є універсальною для всього спектра кіберспортивних дисциплін, чи потребує подальшої адаптації для жанрів, які не отримали в роботі поглибленого емпіричного аналізу.

3. У ході теоретичного аналізу, зокрема у формулюванні авторських дефініцій тильту й тильтування, недостатньо чітко, на нашу думку, проведено концептуальне розмежування досліджуваного феномену із суміжними, вже усталеними в спортивній психології конструктами – змагальною тривожністю, синдромом «choking under pressure» (втратаю навички під тиском) та психоемоційним вигоранням спортсмена. Більш детальне обґрунтування специфічних, притаманних саме тильту ознак, які відрізняють його від зазначених станів, посилює б теоретичну самостійність запропонованої авторської концепції.

Висновок про відповідність роботи встановленим вимогам МОН України. Дисертація А. В. Скалозуба «Тильт як лімітуючий фактор результативності в кіберспорті» є завершеним самостійним науковим дослідженням, має наукову новизну, характеризується новим підходом до вирішення актуальної проблеми та практичною цінністю отриманих результатів, відповідає спеціальності 017 Фізична культура і спорт, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (із змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами), а її автор, Скалозуб Андрій Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнського національного університету

Роман ГАХ